

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ВИГІВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ЛУК'ЯНОВИЧ

УДК 802.5:413.164.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ, СТИЛІСТИЧНІ ТА
ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ОМОФРАЗ
(на матеріалі англomовної військової фразеології)

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

ХАРКІВ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Наукові керівники: доктор філологічних наук, професор

КВЕСЕЛЕВИЧ ДМИТРО ІВАНОВИЧ,

кандидат філологічних наук, професор

СИНГАЇВСЬКА АНГЕЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА, Житомирський державний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри англійської філології та перекладу

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

ЗАЦНИЙ ЮРІЙ АНТОНОВИЧ, професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету

кандидат філологічних наук, доцент

РЕБРІЙ ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ, доцент кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Захист відбудеться 18 червня 2009 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.16 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою 61077, Харків, пл. Свободи, 4, ауд. 7-75.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61077, Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розісланий 18 травня 2009 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л. В. Солощук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована дисертація присвячена вивченню явища омофразії в англомовній військовій фразеології. Принцип мовної економії, феномен асиметричного дуалізму, рівнойменності і такі її різновиди як омонімія, полісемія, платеосемія (семантична дифузія), конверсія отримали адекватне висвітлення у сучасній лінгвістиці (Н.Ф. Алефіренко, О.С. Ахманова, В.В. Виноградов, Ж.А. Голікова, Ю.О. Жлуктенко, Д.Н. Шмельов, Ю.А. Зацний, М.П. Кочерган, О.В. Кравченко, М.А. Кронгауз, В.В. Левицький, Л.М. Лещова).

Однак явище омофразії як різновид рівнойменності мовних одиниць залишається "білою плямою" в царині семантики, хоч і здійснено спробу диференціації понять "омофразія" і "омонімія" (В.Л. Белов), але при цьому не висвітлено специфіку омофраз як складової частини лексичної системи сучасної англійської мови.

Сучасні тенденції розвитку лінгвістичної думки орієнтують на комплексне вивчення омофраз, яке передбачає виявлення їх характерних рис у системі мови та з'ясування особливостей їх функціонування у комунікації.

Функціональні аспекти номінативних одиниць у сучасному мовознавстві досліджуються відповідно до сфер комунікації або типів дискурсу, що дозволяє враховувати взаємодію мисленнєвого, соціального та вербального планів мовного спілкування (Н.Д. Арутюнова, А.Д. Белова, В.І. Карасик, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, І.С. Шевченко).

До важливих сфер життєдіяльності кожного національно-мовного колективу належить військова сфера, оскільки саме військові сили забезпечують безпеку країни та їх громадян. Сучасна військова доктрина України сприяє посиленню уваги до англомовної військової лексики, в тому числі й фразеології, частиною якої є омофрази.

Актуальність дисертаційного дослідження визначається його належністю до сучасної системно-функціональної парадигми лінгвістичного знання, в межах якої органічно поєднуються вивчення структурно-семантичних, прагматичних й стилістичних властивостей номінативних одиниць. Комплексний аналіз англомовних військових омофраз, що висвітлює способи їх групування, особливості їх форми, змісту та функцій, розширює уявлення про явища рівнойменності та дію принципу мовної економії. З огляду на недостатнє вивчення явища омофразії отримання нових даних у цій сфері відповідає науковим запитам сучасної лінгвістики. Зосередження уваги на англійських військових омофразах кореспондує з суспільно-політичними потребами сьогодення.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація виконана в межах комплексної наукової теми Міністерства освіти і науки України "Когнітивно-комунікативний аспект вивчення лексичного складу англійської мови", що розробляється кафедрою англійської філології та

перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка. Тему затверджено вченою радою зазначеного університету 3 березня 2002 р., протокол № 7.

Метою дисертації є комплексне дослідження омофраз в англomовному військовому дискурсі з урахуванням їх системних і функціональних властивостей та принципів лексикографічного групування.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких конкретних **завдань**:

- 1) уточнити лінгвістичний статус омофразії та її місце в системі рівнойменних мовних одиниць;
- 2) надати структурно-семантичну класифікацію різновидів омофразії в сучасній англійській мові;
- 3) встановити шляхи фразеологізації вільних словосполучень, що зумовлюють виникнення омофраз у англomовній військовій лексиці;
- 4) встановити внутрішньослівні змістові зв'язки в ядерних компонентах словосполучень як передумову утворення військових омофраз;
- 5) проаналізувати виникнення потенційної омофразії в результаті акронімізації військових складених термінів;
- 6) з'ясувати комунікативно-прагматичні й стилістичні особливості функціонування омофраз у англomовному військовому дискурсі;
- 7) висвітлити проблеми лексикографічного опису англomовних військових омофраз.

Об'єктом дослідження є омофразія як різновид асиметричного дуалізму надслівних мовних одиниць, що призводить до їх рівнойменності.

Предмет дослідження – механізми утворення, особливості структури, семантики та функціонування англomовних омофраз у військовому дискурсі, а також принципи їх лексикографічного опису.

Основними **методами** дослідження є загальні методи дедукції та індукції для визначення лінгвістичного статусу омофразії як мовознавчої категорії; метод семантичних і функціональних опозицій для встановлення закономірностей формування можливих типів омофраз, а також особливостей їх семантики; методи системно-структурного та дистрибутивного аналізу для класифікації омофраз за частиномовною приналежністю; метод контекстуального аналізу з метою виявлення внутрішньотекстових структурно-семантичних зв'язків як засобів коректної інтерпретації значення омофраз у англomовних військових текстах; методи словникових дефініцій та компонентного аналізу для ідеографічної параметризації військових омофраз; методи прагматичного й стилістичного аналізу для дослідження комунікативно-прагматичних і стилістичних характеристик функціонування омофраз у англomовному військовому дискурсі; метод кількісних підрахунків з метою встановлення кількісного співвідношення класів омофразних фразеологізмів.

Матеріалом дослідження слугували понад 1500 омофраз, які були відібрані з 41 лексикографічного джерела методом суцільної вибірки, та 250 омофраз, які не зафіксовані у словниках, але були виявлені в англомовних текстах, а також 3,5 тисячі реалізацій омофраз у сучасних англомовних текстах і художній літературі військової тематики загальним обсягом 8750 сторінок з використанням паперових та електронних носіїв.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше:

- визначено явище омофразії як різновиду рівнойменності мовних одиниць;
- проаналізовано шляхи фразеологізації вільних словосполучень як джерела омофразії;
- встановлено закономірності утворення та систематизовано структурно-семантичні типи омофраз;
- виявлено особливості функціонування омофраз у військовому дискурсі;
- розроблено принципи лексикографічного опису військових омофраз.

Отримані результати можуть бути узагальнені у таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Рівнойменність як прояв асиметричного дуалізму мовного знаку втілюється у низці вербальних явищ, до кола яких належить омофразія. Омофразія є процесом вторинної номінації вільних словосполучень, результатом якого є омофраза, утворена шляхом метафоризації чи метонімізації вільного словосполучення, яке збігається з ним за формою, проте відрізняється від нього за значенням і має усі ознаки фразеологізованості.

2. Омофразні гнізда мають різні моделі організації і складаються з вільних словосполучень, утворених за моделями $A+N$, N_1+N_2 ; $V+N$; $Part.I+N$; $Numeral+N$, і термінів однієї чи різних терміносистем та/або фразеологізмів. Вказані структурні моделі є також типовими і для військових омофраз.

3. Актуальним контекстом функціонування омофраз є військовий дискурс – мисленнєво-комунікативна взаємодія військовослужбовців в офіційних та неофіційних ситуаціях. Військові омофрази належать до ядерної зони цього типу дискурсу, об'єктивуючи його базовий концепт АРМІЯ / THE MILITARY, або до периферійної зони, вербалізуючи інші ментальні структури.

4. Утворення військових омофраз за принципом когнітивних зв'язків "донор-реципієнт" залучає донорів ("людина", "група людей", "частина тіла людини", "жива істота", "група живих істот", "річ", "частина, деталь речі", "одяг", "місцевість, місце", "абстрактне поняття", "матеріал, речовина") та реципієнтів ("людина", "війська, підрозділи, команди", "транспортні засоби", "зброя").

5. Акронімізація військових складених термінів є джерелом потенційної омофразії вільних словосполучень та словосполучень з ядрами-акронімами.

Ідеографічна параметризація військових омофраз доводить перевагу одиниць ядерної зони.

Функціонально-стилістичне розшарування військових омофраз засвідчує, що вони охоплюють терміни і професійні жаргонізми. Стилістичні прийоми, які задіяні в утворенні військових омофраз, призначені для посилення прагматичного ефекту – оптимізації мовленнєвого впливу.

Теоретична значущість роботи визначається тим, що її матеріали і результати сприяють подальшому розвитку теорії фразеології, термінознавства, семантики, теорії дискурсу та лексикографії, поглиблюють уявлення про феномен рівнозначності мовних одиниць, доповнюють її лінгвістичну характеристику, уточнюють класифікацію її різновидів, зокрема омофразії. Визначення структурно-семантичних типів омофраз, аналіз прагматичного і стилістичного аспектів їх актуалізації у військовому дискурсі розширює знання про системно-мовні властивості та комунікативно-прагматичний потенціал омофразії. Проведення дослідження є внеском у аналіз семантичного словотвору, проблем фразеології та термінознавства.

Практична цінність дисертації полягає в можливості використання її матеріалів у викладанні низки розділів курсу лексикології сучасної англійської мови ("Семасіологія", "Термінологія", "Фразеологія", "Лексикографія"), а також стилістики англійської мови (розділи: "Функціональна стилістика", "Лексичні стилістичні засоби"), у спецкурсах з лінгвопрагматики, соціолінгвістики та дискурсології, у практиці викладання англійської мови, а також у науково-дослідницькій роботі студентів та аспірантів. Матеріали дослідження можуть бути використані при укладанні "Англо-українського словника військових омофраз", потреба в якому не викликає сумніву в світлі сучасної української військової доктрини.

Апробація дослідження здійснювалася у виступах на засіданнях кафедри англійської філології та перекладу Житомирського державного університету імені Івана Франка, на Всеукраїнській науковій конференції "Функціональна семантика слов'янських і германських мов" (Житомир, 1995 р.), на Міжнародній науковій конференції "Англійська мова в Україні XXI століття" (Харків, 1997 р.), на Всеукраїнській науковій конференції пам'яті проф. Д. І. Квеселевича "Слов'янська та германська лексикографія і проблеми перекладу: сучасний стан і перспективи" (Житомир, 2004 р.), на Міжнародній науковій конференції, присвяченій 70-річчю з дня народження проф. Д. І. Квеселевича "Слов'янська та германська лексикографія і проблеми перекладу: сучасний стан і перспективи" (Житомир, 2005 р.), а також на Філологічних читаннях пам'яті проф. Д. І. Квеселевича (Житомир, 2006, 2007, 2008 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в повному обсязі в монографії (1,87 др. арк.), 7 статтях, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях ВАК України та 3 тезах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій 3,33 др. арк.).

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, бібліографії, списку джерел ілюстративного матеріалу і додатків. Загальний обсяг

дисертації разом із бібліографією і додатками складає 223 сторінки, обсяг основного тексту – 169 сторінок. Бібліографія містить списки використаної літератури (283 позиції), лексикографічних джерел (50 позицій) та джерел ілюстративного матеріалу (30 позицій).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету й завдання, об'єкт і предмет, охарактеризовано фактологічний матеріал і методи його аналізу, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, сформульовано положення, що виносяться на захист, наведено дані про апробацію роботи, публікації за темою дисертації.

У **першому розділі "Омофразія в системі рівнойменності мовних одиниць"** розглянуто різновиди рівнойменності, визначено лінгвістичний статус омофразії та проаналізовано її можливі типи: "вільне словосполучення :: складений термін", "вільне словосполучення :: фразеологізм". Військовий дискурс визначено як контекст функціонування досліджуваних омофраз.

Одним із проявів асиметричного дуалізму мовних одиниць є рівнойменність – будь-який збіг матеріальної форми двох чи більше одиниць при розбіжності плану їх змісту. Рівнойменність одиниць мови надзвичайно різноманітна і не зводиться до омонімії, вона також охоплює полісемію і платеесемію (семантичну дифузію). Одним із проявів рівнойменності є відношення опозем конверсії. Конверсійний спосіб словоутворення уможливорює використання тієї ж основи (одного знаку) у вихідному і в похідному варіантах. При цьому формально тотожні лексеми відносяться до різних граматичних класів, мають відповідні категоріальні властивості тієї чи іншої частини мови і позначають різні денотати – предмети, дії, ознаки. Це дозволяє нам розглядати конверсію як один із видів однорівневої рівнойменності лексичних одиниць різних класів.

Рівнойменність як яскравий прояв економії мовних ресурсів властива не тільки однослівним одиницям, але й складеним знакам номінації – словосполученням і реченням. За системною класифікацією, запропонованою Д.І. Квеселевичем, рівнойменність може бути однорівневою (морфема :: морфема, слово :: слово, словосполучення :: словосполучення, речення :: речення) і міжрівневою (складне слово :: словосполучення, морфема :: слово тощо). Рівнойменність може мати прояв у межах одного лексико-граматичного класу (омонімія, полісемія, платеесемія, рівнойменність вільних словосполучень) чи в різних класах (омонімія, конверсія, омофразія). Відтак, рівнойменність постає як родове поняття, а омофразія як один із її видів, якому, спираючись на дослідження Д.І. Квеселевича, надаємо таке визначення: **омофразія** - це прояв асиметричного дуалізму, що полягає у рівнойменному позначенні денотатів складеними знаками номінації, які належать до різних класів словосполучень – вільних (ВС), фразеологічних (ФС), термінологічних

(ТС), наприклад: *green eye* (BC) "зелене око" :: *green eye* (ФС) "ревності" :: *green eye* (ТС) "прилад нічного бачення"; "вічко індикатора".

При виділенні омофраз релевантними є збіг форми та переосмислення значення. Реалізація омофразних відношень відбувається лише у разі наявності омонімічних форм у різних класах словосполучень (вільних :: фразеологічних :: термінологічних) або речень (речення у непереосмисленому значенні :: речення – фразеологізм).

Для фразеологізмів, як відомо, характерними є стислість, відтворюваність у готовому вигляді, семантична ускладненість, морфологічна та синтаксична фіксованість, експресивність, немодельованість за схемою вільних словосполучень (Н.І. Андрійчук, Ж.А. Голікова, О.В. Кунін).

Категоріальними ознаками вільного словосполучення є інформативність структури, що характеризується наявністю денотативної (неінгерентної) реми та роздільний неідіоматичний характер номінації, що призводить до широкої серійності словосполучень з однаковими темами та ремами (Д.І. Квеселевич).

Складені терміни, як і вільні словосполучення, в процесі номінації співвідносять значення слів, що входять до їх складу, зі структурою висловлюваного поняття. Проте члени ТС виражають постійні та істотні ознаки термінованого об'єкта. За кожним складеним терміном закріплюється усталена, стандартно репродукована структура складеного поняття (Б.Н. Головін).

Семантичні відношення в межах омофразного гнізда ускладнюються явищами омонімії, полісемії та платеосемії (дифузії) омофраз одного класу, наприклад: *old man* (BC) старий чоловік, старий :: *old man* (ФС) 1) а) "старий" (чоловік або батько, голова сім'ї); б) "старий" (командир військової частини, капітан корабля тощо); в) хазяїн, начальник; 2) старий (в звертанні), друга 3) гріховність людської натури, "ветхий Адам" :: *old man* (ТС) I. бот. полин-боже дерево (*Artemisia abrotanum*); II. зоол. великий сірий кенгуру (*Mascopus major*); III. гірн. а) вироблений обшир; б) старі роботи; в) завалений обшир (I, II, III – омоніми в межах одного класу; 1) 2) 3) – лексико-семантичні варіанти полісемії; а) б) в) – семантичні варіанти платеосемії (семантичної дифузії)).

Аналіз омофразних гнізд у сучасній англійській мові свідчить про те, що їх фразеологічні опозиції утворюються від вільних словосполучень таким чином: а) **шляхом метафоричного переносу найменування**: *to paper over the cracks* (BC) – заклеювати тріщини шпалерами :: *to paper over the cracks* (ФС) – стирати протиріччя, розбіжності, помилки; створювати видимість благополуччя; *a straight arrow* (BC) – пряма стріла :: *a straight arrow* (ФС) – відверта, чесна людина; б) **шляхом метонімічного переносу найменування**: *to save one's bacon* (BC) – зберегти, заощадити свій бекон :: *to save one's bacon* (ФС) – забиратися, поки живий і цілий, рятувати власну шкіру; *a white collar* (BC) – білий комірець :: *a white collar* (ФС) – службовець.

Виникнення омофраз є результатом задоволення комунікативних потреб мовця (адресанта) та слухача (адресата).

У комунікативно-прагматичному аспекті фразеологізми-омофрази ВС часто реалізують гумористичний ефект або можуть бути засобом висловлення іронії: *Mexican breakfast* – сигарета і склянка води; *white telephone* – унітаз.

Одним із джерел омофразії типу ВС :: ФС є явище так званого „римованого сленгу” (rhyming slang): *carving knife*; *trouble and strife* = *wife* – жінка; *sky rocket* = *pocket* – кишеня.

Омофрази, як і будь-які інші одиниці номінації, структуровані синтагматичними лінійними зв'язками між їх компонентами. Крім того, слід враховувати й інформативну структуру омофраз, яка характеризується певним набором сигніфікативних та денотативних ознак референта в межах цих складених номінативних одиниць.

При утворенні омофразії типу ВС :: ФС внаслідок фразеологізації ВС залишається незмінною форма вираження вільного чи семантично зв'язаного значення та зберігається лінійний порядок компонентів. Це уможливорює застосування принципу моделювання словосполучень на рівні класів слів – частин мови і в такий спосіб представлення в узагальненому вигляді структурних моделей омофразних фразеологізмів.

Ступінь продуктивності тієї чи іншої моделі словосполучення – омофрази визначається спроможністю останньої реалізувати якомога більше контекстуальних значень.

Фразеологічні неологізми, що вступають у відношення омофразії зі своїми прототипами (вільними словосполученнями), переважно належать до дієслівних фразеологічних одиниць, а серед узуальних омофраз переважають субстантивні моделі A+N та N₁ of N₂.

Субстантивні омофрази типу ВС :: ФС розподіляються на дві основні тематичні групи: назви осіб (Persons) і назви речей (Things).

Омофрази першої групи (Persons) в основному представлені структурними моделями A+N та N₁ of N₂. Ця група омофраз розподіляється на такі підгрупи: а) особистісні риси (оцінка зі знаком "+"): *an eager beaver* – завзятий працівник, трудяга; *a straight arrow* – відверта, чесна людина; особистісні риси (оцінка зі знаком "-"): *bad news* – зануда; *a beggar on horseback* – вискочка; б) професія; рід занять: *fresh blood* – нові члени партії; *May and December* – молода жінка і старий чоловік.

Серед омофраз групи Things переважають моделі A+N, N₁ of N₂, N₁ and N₂. У цій групі розрізняються дві підгрупи фразеологізмів: а) такі, що позначають конкретні предмети: *initial issue* – обмундирування новобранця; *white cloud* – супутник спостереження; б) такі, що називають природні явища та абстрактні поняття: *the great enemy* – смерть; *dirty pool* – шахрайство.

Значна кількість омофраз ВС :: ФС мають зооморфні компоненти, а також компоненти – власні імена: *a fat cat* – багатій, „грошовий мішок”; *a cold fish* – бездушна, байдужа людина; *little Mary* – шлунок; *Uncle Bill* – поліцай.

Фразеологізми-омофрази як складені одиниці вторинної номінації є прикладами розширення, звуження, пейоризації чи меліоризації значень вільних словосполучень-прототипів.

Омофрази типу "вільне словосполучення :: складений термін" утворюються кількома шляхами: **омонімія ядер ВС і ТС:** *box I* (н.) – коробка :: *box II* (н.) – евкаліпт ® *green box* ВС – зелена коробка :: *green box* ТС (бот.) – евкаліпт напівкорий дрібноплідний; **полісемія спільного ядра:** *gate 1.* (н.) – брама, ворота :: *gate 2.* (н.) – стробімпульс ® *main gate* ВС – головні ворота :: *main gate* ТС (рад.) – головний селекторний стробімпульс; чи в результаті; **спеціалізація (звуження) значення атрибута:** *sweet cherry* (ВС) – солодка вишня :: *sweet cherry* (ТС) (бот.) черешня, вишня пташина (*Cerasus avium*); *green stone* (ВС) – зелений камінь :: *green stone* (ТС) (геол.) – нефрит; **метафоризація ядра:** *Swiss cheese* (ВС) – швейцарський сир :: *Swiss cheese* (ТС) (спец.) – перфокарта, матричний контроль; **метонімізація ядра:** *white bark* (ВС) – біла кора :: *white bark* (ТС) (бот.) тополя біла (*Populus alba*). Найбільш поширеною моделлю таких омофраз є А+Н.

Складені терміни-опоземи вільних словосполучень можуть поступово підлягати інтеграції у складне слово, наприклад, *neatline* (картог.) – лінія рамки карти; *mainprize* (юрид.) – поручництво, порука тощо.

Через те, що кількість омофраз у сучасній англійській мові є достатньо великою, вважаємо за доцільне обмежити їх дослідження певною групою. Виходячи із антропоцентричного принципу аналізу дискурсу, що акцентує, зокрема, когнітивно-прагматичний та функціонально-семантичний аспекти вивчення мовних одиниць, обмежимося військовим типом дискурсу як сферою активного функціонування омофраз.

Для визначення ідентифікаційних ознак військового дискурсу використовуємо базові критерії, що містяться у типології дискурсів, запропонованій А.Д. Беловою. Зазначаючи актуальність проблеми диверсифікації дискурсу, А.Д. Белова стверджує, що його класифікація можлива з урахуванням двох основних факторів: сфер функціонування і характеру комунікації.

Під **військовим дискурсом (ВД)** розуміємо мисленнєво-комунікативну взаємодію у професійному середовищі військовослужбовців, що охоплює ситуації офіційного і неофіційного спілкування.

Військові омофрази (ВО) включають загальноприйняті військові терміни і професійний жаргон. Система понять окремої галузі життєдіяльності значно багатша, ніж її термінологічне вираження. Це зумовлює, на нашу думку, необхідність виникнення і функціонування альтернативних мовних одиниць – фахових фразеологізмів з додатковими відтінками значення, що суб'єктивно (опосередковано) відображають предметно-процесуальні складові професійного середовища, що в свою чергу відповідає вимогам фахової комунікації та сприяє взаєморозумінню. Виникнення ВО, як мовних засобів сфери професійної комунікації, є прикладом свідомого

втручання носіїв мови в процес розвитку спеціальної термінології. Мотивація такого втручання – необхідність подолати експресивну нейтральність термінів.

Інтерпретуючи військовий дискурс як контекст функціонування омофраз, ми спираємося на інтеракційну модель комунікації, що вміщує мовленнєву взаємодію в соціально-культурні умови ситуації (М.Л. Макаров, Е. Chaika, J. Gumperz).

Історичність та соціальність – це дві характерні ознаки дискурсу, що мають безпосереднє відношення до об'єкту нашого дослідження.

Історико-культурна специфіка ВД виявляє себе у виникненні нових одиниць під час різних суспільно-важливих періодів, зокрема Англо-бурська війна (1900-1902 pp.): *"If I was slightly dragged, ... they said I'd lost my monnicker" and earned an extra slope"* (Partridge). Підкреслені військові жаргонізми є омофразами вільних чи термінологічних словосполучень: *slightly dragged* – щойно призваний на військову службу :: ВС злегка, трохи затягнутий; *lose one's monnicker* – одержати догану за незначне порушення статуту :: ВС загубити соверен (монету); *extra slope* – додаткова муштра із взяттям гвинтівки на плече :: (ТС) додаткова похила виробка.

За формою ВД представлено монологічним (накази, розпорядження) чи діалогічним спілкуванням військових. Монологічний і діалогічний ВД зафіксовані на паперових або електронних носіях: а) офіційне монологічне спілкування: *Primacy, and / or "main effort" will shift, and military forces must be sufficiently agile to match their response, in terms of behaviour and stance, to the prevailing circumstances* – концентрація військ у певному районі, де командувач має намір прийняти рішення (Joint Warfare Publication); б) неофіційне діалогічне спілкування: *"Colin Powell too is a **ticket puncher** who stepped on a pungi-stick in Vietnam and went home. That was his "combat" experience"* – військовослужбовець, що просувається по службі лише завдяки бравій зовнішності (Інтернет-ресурс).

Репрезентація ВД у текстах художніх творів є прикладом опосередкованого спілкування військових. Військовослужбовці як учасники ВД визначають специфіку його адресатно-адресантних конфігурацій, інтерпретують реальність в межах уявлень конкретної лінгвокультури та певної соціальної групи. Адресант і адресат мають взаємний когнітивний простір – сукупність спільних, доступних їх свідомості фактів (А.П. Мартинюк, J.J. Gupertz, J.C. Pearson, E.P. Nelson, D. Sperber, D. Wilson).

Значення омофраз експлікуються лінгвальним ко-текстом або дискурсивним контекстом. Ко-текст співвідноситься з текстом як одиницею аналізу. Об'єктом аналізу дискурсивного контексту є ситуація комунікації (А.П. Мартинюк, D. Hymes, H.G. Widdowson).

Взаємний когнітивний простір суб'єктів ВД – військовослужбовців – дозволяє їм вірно інтерпретувати значення омофраз. За відсутності "спільного спеціального знання" (J.J. Gupertz, J.C. Pearson, E.P. Nelson), зокрема, у разі матеріалізації ВД текстом художнього твору, значної

питомої ваги для вірної інтерпретації значення ВО набуває ко-текст. Змістова стратифікація вертикальних, горизонтальних і глибинних зв'язків ко-текстів, що функціонують у якості смислових опор, сприяє правильній інтерпретації значення військових фразеологізмів.

При вертикальному підході зміст тексту розглядається від тексту в цілому до його окремих частин. Спочатку визначається загальна тема тексту, потім вона розкладається на підтеми та ще менші самостійні частини. У результаті одержуємо логічну схему змісту тексту за тематичною ознакою.

Горизонтальна структура змісту тексту утворюється взаємодією окремих його одиниць, послідовністю їх розміщення в тексті, контактним та дистантним зв'язком між ними, анафоричними та катафоричними відсиланнями тощо.

Глибинна структура змісту тексту не зводиться до простої суми значень окремих його одиниць. Ця інформація може сприйматися лише комунікантом, який володіє необхідними мовними та фоновими знаннями (І.В. Арнольд, О.Н. Мороховський, К.І. Чуковський).

Низька спроможність до розв'язання ко-тексту спричиняє некоректну трактовку омофраз ВС, ТС та ФС.

У словниках (двомовних чи фразеологічних), що видані в Україні та країнах СНД, переважна більшість військових ТС, які є омофразами по відношенню до ВС та ФС, не зареєстрована. Нагальною є проблема створення спеціальних двомовних словників омофраз англійської мови, які до цього часу ще не зібрані в єдиний корпус одиниць і, відповідно, не отримали адекватної лексикографічної розробки.

У другому розділі **"Утворення та структурно-семантичні особливості англomовних військових омофраз"** встановлено моделі бінарних словосполучень, що найчастіше підлягають омофразії, їх семантичний склад і шляхи їх фразеологізації. Проаналізовано змістові зв'язки в ядерних компонентах словосполучень, явище акронімізації військових складених термінів і можливість виникнення омофразії.

Структурно ВО представлені: 1) **словосполученнями**; 2) **акронімами**.

Серед омофраз "вільне словосполучення :: військова омофраза (професійний жаргонізм)" найпоширенішими є моделі A+N, N adjunct + N, V+N: *dull sword* (BC) – тупий меч :: *dull sword* (BO) неочікувана аварія, викликана ядерною зброєю; *eagle flight* (BC) – політ орла :: *eagle flight* (BO) атака з вертольоту; *break barracks* (BC) ламати (зносити) казарми :: *break barracks* (BO) піти у самовільну відлучку.

Значно рідше вживаються словосполучення моделей Part. I +N, Numeral + N. Ступінь семантичної ускладненості ВО в межах омофразних гнізд є невисокою у порівнянні з омофразами-словосполученнями інших терміносистем. Це зумовлено обмеженістю їх функціонування, а саме військовою сферою.

Ономасіологічний статус семем словосполучення визначає його характер (вільного) і ступінь ідіоматичності (фразеологічного). Атрибут ВС моделей A + N, Participle + N, N + N є референтним (неінгерентним), у той час як атрибут військової омофрази згаданих моделей є сигніфікативним (інгерентним): *new army* ВС – нова армія (нарівні з *old army*, *fresh army*, *great army*, *strong army*, *invincible army* тощо) :: *new army* ВО – армія воєнного часу (сформована з нерегулярних військ).

Серед бінарних одиниць номінації вказаних моделей в англійській військовій лексиці є багато фразеологізмів, що відзначаються переосмисленням значенням, експресивністю та обов'язковою наявністю синоніма серед неідіоматичних офіційних термінів: *flat foot* (жарг.) – військовий поліцай (Syn. military policeman); *black fish* (жарг.) – підводний човен (Syn. submarine); *stove pipe* (жарг.) 1. міномет. 2. реактивний літак (Syn-s. 1. mortar. 2. jet plane); *bathing beauty* (жарг., жарт.) – нижня палуба (Syn. lower deck).

У сучасній англійській військовій лексиці, як і в межах інших терміносистем, посилюється тенденція до скорочення складених термінів. Межею такого скорочення є акронімізація (В.Г. Грінюв, В.І. Солопов). Акроніми англійської військової лексики можуть вступати до таких різновидів відношень омонімії: 1. акронім :: слово узусу; 2. акронім :: акронім: а) омонімічні акроніми в межах односталузової термінології; б) омонімічні акроніми в різних термінологіях; 3. акронім :: термін; 4. акронім :: скорочення.

Складні відношення внутрішньої і зовнішньої омонімії, що склалися в результаті акронімізації словосполучень в англійській військовій лексиці, можуть стати причиною виникнення потенційної омофразії, особливо в усній мові, де усувається одна з ознак акронімів – написання великими літерами: *CAT* (*control air target*) – *stray CAT* – повітряна мішень, що втратила радіокерування :: *stray cat* (ВС) – бродячий кіт; *smart CAT* – винахідлива, результативна агітаційна вербувальна група :: *smart cat* ВС – спритний кіт; *large CAT* – велике загальновійськове з'єднання :: *large cat* ВС – великий кіт.

Головними шляхами фразеологізації бінарних словосполучень слід визнати метафоризацію і метонімізацію їх значень.

Метафоризація бінарних словосполучень може відбуватися завдяки наявності: а) **омонімії ядерного компонента**: *old file* (жарг.) – старослуживий (пор. *file I* – хитрун, пройда); *spare file* (жарг.) – той, що не має посади (пор. *file II* – тека для особової справи; б) **дифузності ядерного компонента**: *big boy*, де дифузне ядерне значення лексеми *boy*, узгоджуючись зі значенням атрибутивного елемента *big*, містить сему когось або чогось великого, значного ("здоровань", "верховода", "хазяїн" тощо) і звідси – (жарг.) а) важка гармата; б) важкий танк; в) важкий бомбардувальник; в) **стереотипності для носіїв англійської мови певних образних уявлень** (про речі, про тварин тощо): *flying duck* (жарг.) – плаваючий автомобіль (амфібія) на підводних крилах (ВС – качка, що летить); *sitting duck* (жарг.) – вигідна ціль, яку легко уразити (ВС – качка,

що сидить); *lame duck* (жарг.) – несправна або пошкоджена машина; пошкоджений корабель (BC – кульгава качка).

Метафоричне перенесення найменування може бути вмотивованим низкою факторів: а) схожістю форми, зовнішнього вигляду: *venetian blind* BC→BO зубчикові викривлення зображення; б) схожістю розміру: *little tube* BC→BO 60-mm міномет; в) схожістю дії, поведінки, функції: *treasure hunting* BC→BO виявлення мін; *bed spring* BC→BO (рад.-ел.) синфазна антена, решітка з плоским відбиттям; г) схожістю середовища, способу існування: *red bird* BC→BO гелікоптер “Кобра”.

Ідіоматизація вільних складених найменувань може створювати асоціативно-образні уявлення з метою викликати певні асоціації оцінки. Фактором метафоричного переосмислення слугує ознака, яка є стереотипно-образною для даного мовного колективу. Вживання метафоричної оцінки базується на відношеннях ознаки і норми: *rotten apple* (жарг.) – агент, шпигун (BC – гниле яблуко); *blank fire* (жарг.) – недбайливий солдат (BC – холостий постріл); *horned toad* (жарг.) – солдат, який має багато нашивок, значків (BC – рогата жаба).

Типовим проявом метонімізації значень бінарних словосполучень є синекдоха (перенесення найменування з частини на ціле: "предмет одягу → носій", "знаки розрізнення → носій", "соматизм → людина"): *red berets* – військовослужбовці підрозділів особливого призначення ВМФ; *yellow jacket* – льотчик, який впав у море (в рятувальному костюмі); *red tab* – штабіст, штабний офіцер; *lone star* – лейтенант; *blue nose* – військовослужбовець, що проходить службу в Арктиці; *angel face* – молодий офіцер, який щойно отримав перший офіцерський чин.

Внутрішньослівні змістові зв'язки в ядерних компонентах бінарних словосполучень моделей A+N, Participle+N, N+N, які виступають як передумова створення омофраз, поділяються на класифікаційні (спільність понять за певними ознаками) та імплікаційні (взаємодія і взаємозалежність понять). Складна семантика вихідного значення іменника зумовлює його численні класифікаційні та імплікаційні зв'язки, що у свою чергу може спричинити високий ступінь регулярної полісемії. Регулярна полісемія іменника у функції ядра вказаних вище бінарних словосполучень розщеплюється до стану омонімії, що і є передумовою для утворення омофраз.

У дослідженні когнітивного аспекту утворення омофраз використані поняття "універсальних реципієнтів" і "універсальних донорів" (терміни Л.М. Лещової). Перші є когнітивними категоріями, які приймають назви від найбільшої кількості тематичних груп, інші – слова, які слугують джерелом найменування для максимально великої кількості когнітивних категорій.

В англomовній військовій лексиці найбільш активними донорами виступають BC з іменниками-назвами тематичних груп "людина", "група людей", "частина тіла людини", "жива істота", "група живих істот", "річ", "частина, деталь речі", "одяг", "місцевість, місце", "абстрактне

поняття", "матеріал, речовина". Типовими реципієнтами виступають ВО – назви когнітивних категорій "війська, підрозділи, команди", "транспортні засоби", "зброя", "людина".

У третьому розділі "Стилістичні та комунікативно-прагматичні особливості військових омофраз і принципи їх лексикографічного опису" розглянуто ідеографічну параметризацію, прагматичні функції та стилістичні розшарування військових омофраз, а також визначено їх стилістичні типи. Розроблено принципи укладання загального словника омофраз сучасної англійської мови, а також словників омофраз англomовної військової лексики.

Лексичні засоби у дискурсі певного типу виступають у якості мовних одиниць об'єктивації центрального концепту або концептів даного типу дискурсу. А сам концепт – це квант структурованого знання, який складається із змістових ознак об'єктивної чи суб'єктивної дійсності, які диференційно відображені у свідомості (В.А. Маслова).

Центральним концептом ВД є АРМІЯ – родовий термін, що охоплює наземні, морські та повітряні сили, і має в англійській мові відповідник – „*the military*”. Військову лексику визначено як знакову лексичну підсистему, в якій відбувається модифікація семантики та функцій слів і словосполучень різних моделей, що об'єктивують базовий концепт комунікативної сфери *the military* (АРМІЯ).

Складність і надзвичайна смислова розгалуженість центрального концепту ВД спричиняє необхідність систематизації омофраз – ФС – засобів його мовної об'єктивації. Аналіз фактичного матеріалу дає змогу виділити наступні тематичні групи: сигнал тривоги, повідомлення про небезпеку; боєприпаси; гарматний вогонь піхотної та морської артилерії; надзвичайні ситуації; війна у повітрі; авіаційні маневри; бомби; хімічна та біологічна війна; командні пункти, центри; системи зв'язку; померлі; нагороди; водолазна справа; наркотичні засоби; холодна зброя; війна із застосуванням сучасних електронних технологій; розвідувальна діяльність; вибухові пристрої; рятувально-пошукові операції; наземна війна; просування по службі; військово-морська авіація; рекогносцировка; набір новобранців; діяльність органів безпеки; війна під водою. Переважна більшість тематичних груп входить до ядерної зони ВД (спілкування військовослужбовців з професійної тематики). Опосередкований зв'язок з професійною діяльністю військовослужбовців забезпечується омофразами, що належать до периферійної зони ВД (наркотичні засоби, їжа, померлі).

З точки зору стильової приналежності ВО розподіляються на складені терміни та професійні жаргонізми, причому значно переважають останні (71,8% загальної кількості). Більшість ТС військової лексики, які не мають омофраз у класах вільних та фразеологічних словосполучень, є стилістично-нейтральними: *strong defence* (міцна оборона), *broad offensive* (широкий наступ), *diving bomber* (бомбардувальник, що пікірує).

Військові фразеологізми-омофрази бувають стилістично-нейтральними значно рідше. Це словосполучення типу *single file* – колона по одному, *ready room* – приміщення для чергових екіпажів (обслуги); *main spring* – спускова пружина, *great coat* – шинель.

Використаний нами термін – професійні жаргонізми (ПЖ) дозволяє більш коректно розрізняти, з одного боку, загальновживані військові терміни як прошарок спеціальної стилістично-нейтральної лексики, а з іншого, – експресивно-забарвлену фахову фразеологію – ПЖ, використовуючи у якості критерія розрізнення їх функції та особливості дискурсивних реалізацій.

Переважає більшість військових жаргонізмів відзначається високим ступенем експресивності поряд з невимушеним характером номінації (Г.А. Судзіловський), наприклад: *laundry bag* – парашут, *sailor's blood* – мазут. Численні ПЖ мають гумористичний або іронічний характер: *mythological message* – метеозведення, *horizontal engineering* – сон.

Значна частина жаргонних омофраз належить до евфемізмів з іронічним забарвленням, наприклад: *advance in a different direction* – відступати; *answer the last roll call* – бути вбитим.

Омофрази – ПЖ виконують емотивно-експресивну функцію і реалізуються у неофіційному усному дискурсі. Вони функціонують у таких жанрах ВД як художня та публіцистична література, газетна публіцистика, а також у сіткових жанрах Інтернет-спілкування: *Blair's intention, sources say, was to move Clinton into a "gray area" where ground troops were at least a possibility* – тактична або стратегічна дилема (Newsweek). *"He's a climber who did all the "ticket punches" on his way up. I don't think too highly of Schwartzkopf"* – просування по службі лише завдяки бравій зовнішності (інтернет-ресурс).

За функціонально-прагматичними критеріями омофрази, що є складеними термінами, виконують інформативну функцію. Сфера їх реалізації – офіційні усний та писемний дискурси, а також неофіційний усний дискурс. Спеціальна галузева лексика вміщує 28,2% ВО, що функціонують у художній та публіцистичній літературі, у матеріалах різних жанрів і стилів, що спеціально створені для публікації в Інтернеті.

Явище омофразії часто використовується в стилістичних цілях для створення гумористичного, іронічного, сатиричного ефекту. Реалізація прагматичних функцій ВО відбувається за рахунок таких стилістичних прийомів: а) **каламбур**; б) **оказіональна модифікація омофраз** (зміна ситуативної віднесеності ВО, що призводить до появи оказіонального фразеологізму).

Лексикографічна розробка омофраз є новим і актуальним напрямком дослідження сучасної лексикографії.

При укладанні картотеки словника омофраз слід враховувати всі фактори, що ведуть до виникнення омофразії, а саме: а) фразеологізацію вільних словосполучень (головним чином, шляхом метафоризації чи метонімізації значень); б) утворення символів на основі фонетичного

співзвуччя; в) евфемізацію прямих найменувань. Картотека повинна містити не тільки омофрази, спільні для всіх ареальних варіантів англійської мови, але й такі, що притаманні лише одному з них.

Словники омофраз, загальні і спеціальні (в тому числі, словники омофраз англомовної військової лексики), слід укладати за одним з двох основних принципів – алфавітним чи гніздовим. При цьому вони можуть бути одномовними (тлумачними) або двомовними (перекладними).

Окремим типом словників омофраз англомовної військової лексики є словник, який включає елементи історизму, тобто з групуванням омофраз за періодами їх виникнення.

До основної частини словника омофраз англомовної військової лексики доцільно додати списки омофраз: а) відповідно до критерія джерела походження: омофрази, що не належать до військової тематики, але виникли у армійському середовищі; омофрази – результат "народної" етимології; б) відповідно до семантичного критерія виникнення: омофрази – власні назви; в) акроніми, омонімічні ядрам вільних словосполучень.

ВИСНОВКИ

Лексична система є складною ієрархією внутрішніх підсистем, які охоплюють весь словниковий склад мови в його різноманітності. Лексичні одиниці в цій ієрархії підсистем перебувають у стані перманентної динаміки. Мовна варіативність реалізується у двох основних напрямках: уподібнення чи розрізнення мовних одиниць. Ці складні відношення знаходять своє вираження в явищах синонімії, антонімії та рівнозначності.

Оскільки під рівнозначністю розуміємо будь-який збіг матеріальної форми мовних знаків при повній чи частковій розбіжності їх значення, то до цієї підсистеми слід віднести не тільки полісемію та омонімію, але й дифузію, конверсію і омофразію, яка й становить предмет нашого дослідження.

Омофразію визначено як прояв асиметричного дуалізму лексичного знаку, що полягає у формальному збігу словосполучень, які належать до різних класів: вільних (ВС), фразеологічних (ФС), термінологічних (ТС).

Семантичні опозиції в межах омофразного гнізда ускладнюються відношеннями омонімії, полісемії та дифузії омофраз одного класу. Результатом фразеологізації ВС через метафоричний або метонімічний перенос найменування є утворення фразеологічних опозем.

Значення ВС як прототипів у процесі їх фразеологізації можуть зазнавати семантичних змін: розширення, звуження, пейоризації чи меліоризації.

Омонімія та полісемія ядер ВС і ТС, спеціалізація атрибутивного значення, метафоризація та метонімізація ядер призводять до утворення омофразних пар "вільне словосполучення :: складений термін".

Причиною виникнення омофразії можуть бути акроніми, які виступають у функції ядра складеного терміна, що є омонімічним ядрам ВС.

У когнітивному аспекті утворення ВО розглянуто за типом когнітивних зв'язків "донор – реципієнт". У якості донорів виступають іменники ВС з семантикою назв тематичних груп, реципієнтами слугують ВО – назви когнітивних категорій.

Функціонально-прагматичний ефект використання стилістичних прийомів в утворенні ВО сприяє оптимальній реалізації мовленнєвого впливу.

За функціонально-стилістичними характеристиками група військових омофраз охоплює загальноприйняті військові терміни і професійний жаргон. Комунікативною сферою їх активного функціонування є військовий дискурс (ВД).

ВД розглянуто як когнітивно-лінгвістичну форму відбиття соціальних відносин сфери його функціонування, а також як мисленнєво-комунікативну взаємодію військовослужбовців в офіційних чи неофіційних ситуаціях.

Визначення ядерної зони ВД спирається на виділення тих лексико-фразеологічних засобів репрезентації фахового спілкування, які безпосередньо об'єктивують базовий концепт АРМІЯ – THE MILITARY. Зразки опосередкованої професійної комунікації належать до периферії.

Коректна інтерпретація значення ВО можлива за умов наявності лінгвального ко-тексту, дискурсивного контексту та спільного фахового знання. Аналіз вертикальних, горизонтальних і глибинних текстових зв'язків достатньої розв'язуючої спроможності забезпечує адекватне у смисловому відношенні розуміння ВО. Відсутність спільних професійних знань або низька ко-текстуальна спроможність семантичного декодування омофразних контекстів спричиняє некоректну інтерпретацію значення ВО.

Нагальна необхідність створення словників омофраз – загальних і спеціальних, в тому числі словників омофраз англійської військової фразеології, складає перспективу подальших досліджень омофразії та прикладного застосування їх результатів. Наявність таких лексикографічних джерел безперечно сприятиме зменшенню кількості комунікативних невдач в усному і/або письмовому мовленні, а також допоможе перекладачам уникнути помилок у перекладах, що є результатом некоректного трактування ВС, ТС та ФС.

Перспективою дослідження у теоретичному аспекті вважаємо поглиблений аналіз когнітивних процесів, задіяних в утворенні омофраз, виділення омофраз інших тематичних груп на матеріалі англійської та інших мов, дослідження функціонування омофраз у різних типах

англомовного дискурсу у взаємозв'язку їх актуалізації із типом / різновидом дискурсу та їх жанрово-стилістичними підтипами.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Вигівський В. Л. Військовий дискурс як культурно-історичний феномен та соціальна практика / В. Л. Вигівський // Науковий вісник Волинського національного університету. Філологічні науки. – 2008. – Вип. 2. – С. 128 – 131.
2. Вигівський В. Л. Структура і принципи укладання загального словника омофраз сучасної англійської мови / В. Л. Вигівський // Вісник Житомирського державного університету. – 2004. – Вип. 17. – С. 118 – 120.
3. Вигівський В. Л. Змістова статифікація тексту оригіналу як засіб зняття омофразії / В. Л. Вигівський // Вісник Житомирського державного педагогічного університету. – 2000. – Вип. 5. – С. 68 – 71.
4. Выговский В. Л. Омонимия „существительное:: акроним” (на материале англоязычной военной лексики) / В. Л. Вигівський // Актуальні питання романо-германської філології. Дослідження молодих вчених. – Житомир: Поліграфіка. – 1997. – С. 10 – 13.
5. Выговский В. Л. О некоторых характерных чертах английских омофразных оппозиций / В. Л. Вигівський // Проблеми методичної підготовки студентів-філологів у педвузі: Матеріали наукової конференції / Житомирський державний педагогічний інститут імені І.Я. Франка. – Житомир, 1996. – С. 61 – 62.
6. Вигівський В. Л. Омофразія "вільне словосполучення :: фразеологізм" в сучасній англійській мові / В. Л. Вигівський // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Дослідження молодих вчених. – Серія Філологія. Проблеми семантики слова та тексту / Відп. ред. О. П. Воробйова. – К., 1997. – Вип.1 – С. 12 – 21.
7. Вигівський В. Л. Можливі типи словників омофраз сучасної англомовної військової лексики / В. Л. Вигівський // Вісник Житомирського державного університету. – 2005. – Вип. 22. – С. 104 – 107.
8. Вигівський В. Л. Утворення фразеологічних терміносполучень (ФТС) у англомовній військовій лексиці / В. Л. Вигівський // Функціональна семантика слов'янських і германських мов: Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції / Житомирський державний педагогічний інститут імені І.Я. Франка. – Житомир, 1995. – С. 29 – 30.
9. Вигівський В. Л. Фразеологізація словосполучень як джерело омофразії (на матеріалі англомовної військової лексики) / В. Л. Вигівський. – Житомир: ЖДПІ імені І.Я. Франка – 1998. – 45 с. – Бібліог.: с. 43 – 44.

10. Выговский В. Л. Фразеологическая метафоризация словосочетаний в англоязычной военной лексике / В. Л. Выговский // Питання германської філології та методика викладання германських мов. – Житомир: ЖДПІ імені І.Я. Франка – 1996. – С. 21–25.
11. Vygivsky V. L. On the concept of homophrasal family / V. L. Vygivsky // 4-th IATEFL Ukraine annual conference. Kharkiv. – 1997. – P. 156–158.

АНОТАЦІЯ

Вигівський В. Л. Структурно-семантичні, стилістичні та прагматичні особливості військових омофраз (на матеріалі англomовної військової фразеології). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2009.

Дисертацію присвячено дослідженню одного з проявів рівнойменності одиниць сучасної англійської мови – омофразії, а також виявленню структурно-семантичних, стилістичних та прагматичних особливостей омофраз у військовому дискурсі. Омофразія є різновидом асиметричного дуалізму мовного знаку, що полягає у формальному збігу словосполучень, які належать до різних класів і розходяться у своїх значеннях. Роботу виконано у площині динамічної синхронії на матеріалі англomовної військової фразеології. Основним методом дослідження є аналіз семантичних і функціональних опозицій.

Встановлено, що формування англomовних військових омофраз відбувається шляхом метафоризації та метонімізації вільних словосполучень; виявлено внутрішньослівні змістові зв'язки в ядерних компонентах словосполучень як передумову утворення омофраз; проаналізовано виникнення потенційної омофразії в результаті акронімізації військових складених термінів; висвітлено проблеми лексикографічної розробки омофразії та встановлено структуру і принципи укладання словників омофраз.

Ключові слова: асиметричний дуалізм, рівнойменність, омофразія, військовий дискурс, військові омофрази, словосполучення, фразеологізація, метафоризація, метонімізація.

АННОТАЦИЯ

Выговский В. Л. Структурно-семантические, стилистические и прагматические особенности военных омофраз (на материале англоязычной военной фразеологии). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина. – Харьков, 2009.

Диссертация посвящена комплексному исследованию одного из проявлений равноименности единиц современного английского языка – омофразии, а также анализа структурно-семантических, стилистических и прагматических особенностей военных омофраз.

Работа выполнена в плане динамической синхронии на материале англоязычной военной фразеологии. Основным методом исследования является метод анализа семантических и функциональных оппозиций.

Равноименность рассматривается как любое совпадение материальной формы семантически различных языковых единиц и включает в себя омонимию, полисемию, семантическую диффузию, конверсию и омофразию.

Омофразия определена как разновидность асимметрического дуализма языкового знака и заключается в равноименном обозначении денотатов составными знаками номинации, принадлежащих разным классам словосочетаний – свободным, фразеологическим и терминологическим. При выделении омофраз являются релевантными формальное совпадение и переосмысление значения. Реализация омофразных отношений происходит только при наличии омонимичных форм словосочетаний разных классов.

Раскрыты закономерности формирования и систематизации структурно-семантических типов военных омофраз (ВО). Военная лексика рассматривается как знаковая лексическая подсистема, в которой происходит модификация семантики и функций слов и словосочетаний разных моделей, которые объективируют базовый концепт коммуникативной сферы АРМИЯ.

Анализ омофразных гнезд в современном английском языке свидетельствует о том, что ВО образуются преимущественно путем метафоризации и метонимизации свободных словосочетаний. Наиболее распространенные модели этой разновидности омофразных отношений: A+N, Nadjunct+N, V+N.

Метафоризация словосочетаний может происходить благодаря наличию: а) омонимов ядерного компонента; б) семантической диффузности ядра; в) стереотипности для носителей английского языка определенных образных представлений.

Типичным проявлением метонимизации значений свободных словосочетаний является синекдоха.

Образование ВО по принципу когнитивных связей «донор – реципиент» использует в качестве доноров существительные – названия тематических групп ("человек", "группа людей", "часть тела человека", "живое существо", "вещь", "местность") и реципиентов – названий когнитивных категорий ("войска, команды", "транспортные средства", "оружие", "человек").

Сложные отношения внутренней и внешней омонимии как результат акронимизации словосочетаний в английской военной лексике могут быть причиной возникновения потенциальной омофразии, особенно в устной речи, где устраняется один из признаков акронимов – написание заглавными буквами.

Рассмотрены коммуникативно-прагматические и стилистические особенности функционирования омофраз в военном дискурсе (ВД).

Понятие ВД определяем как мыслительно-коммуникативное взаимодействие в профессиональной среде военнослужащих, которое охватывает ситуации официального и неофициального общения.

ВО принадлежат к ядерной зоне этого типа дискурса, объективируя его базовый концепт АРМИЯ, или к периферийной зоне, актуализируя другие ментальные структуры. Взаимное когнитивное пространство субъектов ВД – военнослужащих – позволяет им правильно интерпретировать значение омофраз. В случае отсутствия общих специальных знаний, в частности, когда ВД материализуется текстом художественного произведения, значительную роль приобретает ко-текст. Смысловая стратификация вертикальных, горизонтальных и глубинных связей ко-текстов, которые функционируют в качестве смысловых опор, способствует корректной трактовке значений военных фразеологизмов.

С точки зрения стилистической классификации ВО распределяются на составные термины (специальная стилистически-нейтральная фразеология) и профессиональные жаргонизмы (экспрессивно окрашенная профессиональная фразеология). Критерием различения ВО являются их функции и особенности дискурсивных реализаций.

Омофразы – профессиональные жаргонизмы (71,8% от общего количества) выполняют эмотивно-экспрессивную функцию и реализуются в неофициальном устном дискурсе. Омофразы – составные термины (28,2%) выполняют информативную функцию. Сфера их реализации – официальный устный и письменный дискурсы, а также неофициальный устный дискурс.

Реализация прагматических функций ВО осуществляется с помощью таких стилистических приемов: а) каламбур; б) окказиональная модификация омофраз (изменение ситуативной отнесенности ВО, следствием чего является появления окказионального фразеологизма).

Освещены проблемы лексикографической разработки омофразии, установлены структура и принципы составления словарей омофраз. Лексикографическая разработка ВО – перспективное направление практического использования результатов исследования.

Перспективой исследования в теоретическом аспекте считаем углубленный анализ когнитивных процессов, имеющих место при образовании омофраз, выделение тематических групп омофраз на материале не только английского, но и других языков, исследования функционирования омофраз в разных типах англоязычного дискурса.

Ключевые слова: асимметрический дуализм, равноименность, омофразия, военный дискурс, военные омофразы, словосочетание, фразеологизация, метафоризация, метонимизация.

ABSTRACT

Vygivsky V. L. Structural and semantic, stylistic and pragmatic peculiarities of military homophrases (on the material of English military phraseology). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Vasyl Karazin National University of Kharkiv. – Kharkiv, 2009.

The dissertation is concerned with the investigation of homophrasal oppositions as a manifestation of homonymy of English lexical units as well as with structural and semantic, stylistic and pragmatic peculiarities of homophrases in the military discourse. Homophrasal oppositions appear due to asymmetrical dualism of linguistic signs and consist in formal coincidence of material forms of two or more phrases parallel with divergence in their content. The research is done on the plane of dynamic synchrony on the material of English military phraseology. The main method of investigation is the analysis of semantic and functional oppositions. Regularities of forming homophrases by means of metaphorization and metonymization of free word combinations in English military phraseology are discovered as well as intra-verbal connections in nuclear components of word combinations as a prerequisite of forming homophrases. It is proved that there exists a certain interconnection of acronymization of military phrasal terms with the origin of potential homophrasal oppositions.

It contains a number of recommendations on lexicographical elaboration and structural principles of compiling special dictionaries of homophrases.

Key words: asymmetrical dualism, homonymy, homophrasal oppositions, military discourse, military homophrases, word combinations, phraseologization, metaphorization, metonymization.